

Каїн

...І сказав Господь Каїну: «Ти станеш блукальцем, який вічно тинятиметься по світу. Я поставлю знак на твого лоба, ніхто не зробить тобі нічого поганого, але у відповідь на мою прихильність ти пообіцяєш мені не робити зла нікому».

І Каїн, убивця Авеля, вирушив у світ. Чи могло таке статися? Ніхто не знає достеменно. Хіба що Ной, господар міста, який прийняв загадкового чоловіка, що назвався Авелем. Та дружина Ноя, Ліліт, яка покохала цього дивного прибульця й народила від нього сина. Й Ісаак, врятований Каїном від смерті на вівтарі. Стіни Вавилонської вежі та вулиці Содома, захмарна гора Синай та ерихонські мури - усі вони пам'ятають Каїна. Того, хто розділив свій гріх із Богом. Того, хто єдиний вижив після Всесвітнього потопу.

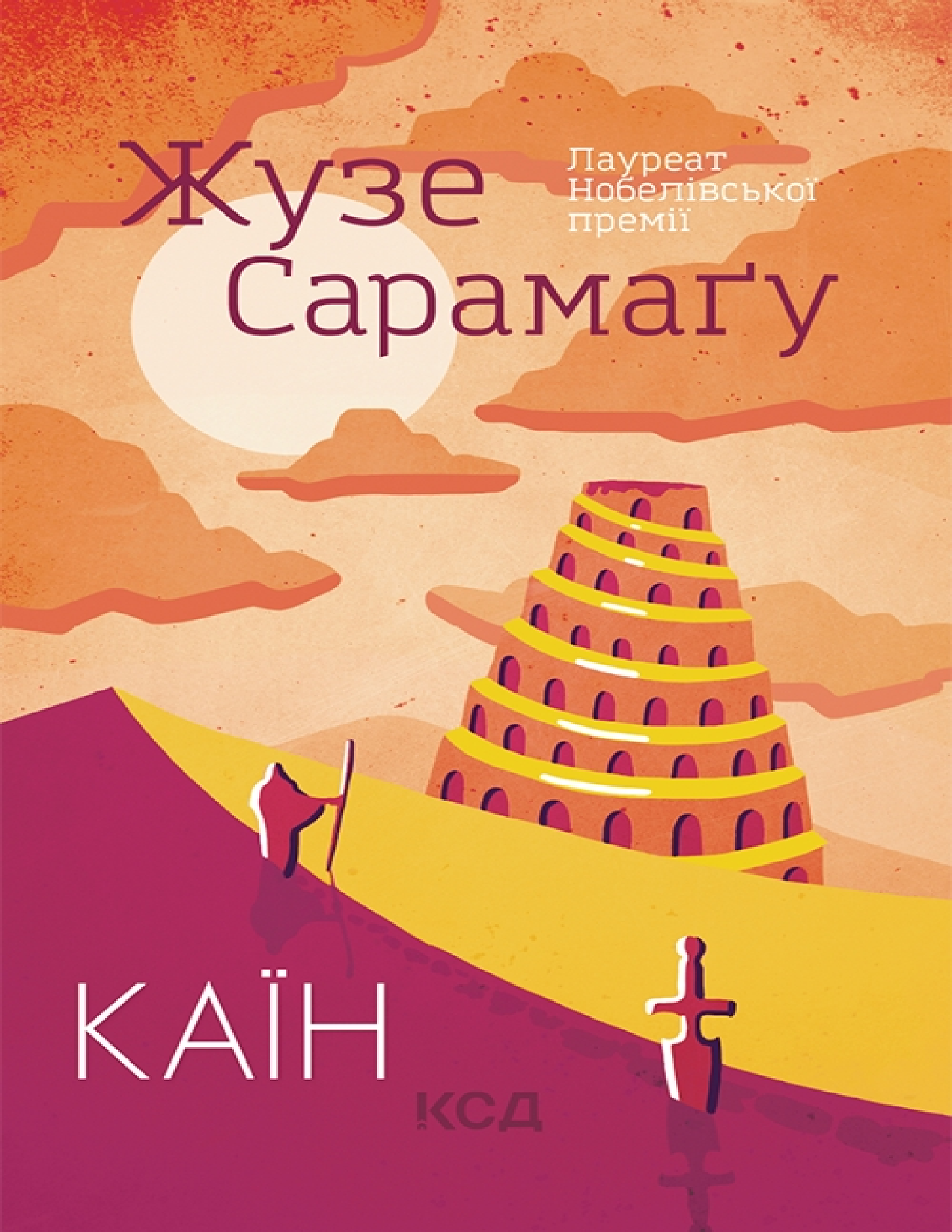
А що пам'ятає він сам?..

Жузе Сарамагу

Лауреат
Нобелівської
премії

КАЇН

КСД

ЖУЗЕ САРАМАГУ

JOSÉ SARAMAGO

CAIM

ROMANCE

CAMINHO

ЖУЗЕ САРАМАГУ

КАІН

РОМАН

Переклад з португальської Віктора Шовкуна

ХАРКІВ
2022 КСД

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2022

ISBN 978-617-12-9863-7 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Перекладено за виданням: Saramago J. *Caim : Romance* / Jose´ Saramago. — Alfragide : Caminho, 2009. — 184 p.

Дизайнер обкладинки *Анастасія Попова*

Сарамагу Ж.

С20 Каїн : роман / Жузе Сарамагу ; пер. з порт. В. Шовкуна. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2022. — 208 с.

ISBN 978-617-12-9798-2

ISBN 978-972-21-2076-0 (порт.)

...І сказав Господь Каїну: «Ти станеш блукальцем, який вічно тинятиметься по світу. Я поставлю знак на твого лоба, ніхто не зробить тобі нічого поганого, але у відповідь на мою прихильність ти пообіцяєш мені не робити зла нікому».

І Каїн, убивця Авеля, вирушив у світ. Чи могло таке статися? Ніхто не знає достеменно. Хіба що Ной, господар міста, який прийняв загадкового чоловіка, що назвався Авелем. Та дружина Ноя, Ліліт, яка покохала цього дивного прибульця й народила від нього сина. Й Ісаак, врятований Каїном від смерті на вівтарі. Стіни Вавилонської вежі та вулиці Содомо, захмарна гора Синай та ерихонські мури — усі вони пам'ятають Каїна. Того, хто розділив свій гріх із Богом. Того, хто єдиний вижив після Всесвітнього потопу.

А що пам'ятає він сам?..

УДК 821.134.3

© Jose´ Saramago, 2008

© Depositphotos.com / tsetsn@ yandex.ru, Marinka, vector3D, обкладинка, 2022

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2022

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2022

Вірою Авель приніс Богові жертву кращу, як Каїн; нею засвідчений був, що він праведний, як Бог свідчив про дари його; нею, і вмерши, він ще промовляє.

*Послання до євреїв, 11:4*¹

¹ Переклад І. Огієнка. — Тут і далі примітки перекладача.

1

Коли господь, відомий також під назвою бог, звернув увагу на те, що адам і єва, на перший погляд, досконалі в усьому, що впадало у вічі, були неспроможні промовити не тільки бодай одне слово, яке вилетіло б із їхнього рота, а й утворити найпримітивніший звук, він страшенно розгнівався на самого себе, бо на кого в саду едему міг би він скласти провину за непростенну помилку, коли всі, кого створила його божественна воля, як і двох людей, уже мали власний голос, якісь із них хрюкали й кувікали, інші верещали, свистіли або кудкудакали, а ці двоє залишалися німими. У нападі гніву, досить дивному для того, хто міг будь-яку проблему розв'язати одним недбалим «хай буде!», господь підбіг до подружжя й спочатку одному, потім другому, не міркуючи, не вагаючись, приліпив по язичку в самій глибині горла. У писемних пам'ятках, які дійшли до нас із глибини часів і в яких розповідається про ті вікопомні події, пам'ятках, визнаних або незаперечним каноном, або результатом апокрифічної уяви, а отже й невірних еретичних, не пояснюється, про які саме язички йшлося, чи про ті гнучкі й вологі шматки м'язів, які стискалися та теліпалися в порожнині рота, а іноді й вивалювалися назовні, чи про ті, що їх ми маємо звичай називати мовою і про які господь спочатку забув, а ми не маємо найменшого уявлення, якими вони могли бути, адже вони не залишили по собі найменшого сліду, навіть серця, вирізаного на корі дерева, а під ним сентиментального напису, такого, скажімо, як адам плюс єва дорівнює кохання. А позаяк одне в принципі неможливе без другого, то цілком імовірно, що господь із такою силою заштовхав ті німі язички в саму глибину горла для того, щоб вони перебували в безпосередньому контакті з внутрішніми органами людського тіла, з тими загадковими нутрощами, про які згодом, набувши певного знання наслідків та причин, вони могли б розповісти, розповісти про той темний, плутаний і загадковий лабіринт, у віконечку якого, тобто в роті, вони знайшли собі надійний притулок. Усе могло бути. Проте не випадає сумніватися в тому, що сумління доброго митця не тільки спонукало господа з належною скромністю виправити свою первісну недбалість, а й переконатися в тому, що тепер із його витворами все гаразд, і з цією метою він звернувся із запитанням до

адама, Скажи-но мені, хто ти такий і як тебе звать, і чоловік йому відповів, Я адам, твій первісток, господи. Після чого творець обернувся до жінки, А ти хто така і як тебе звать, Я ева, господи, найперша жінка, відповіла вона, але так відповідати їй не було потреби, адже інших жінок не існувало. Тож господь задовольнився кінцевим результатом своїх зусиль, попросився батьківською поблажливою фразою, До скорого побачення, й повернувся до своїх повсякденних турбот. І тоді вперше адам сказав еві, Ходімо спати.

Сиф, третій син цієї родини, з'явився на світ лише через сто тридцять років і не тому, що материнській утробі знадобилося стільки часу, щоб виготовити нового нащадка, а тому, що статеві органи батька й матері, відповідно яйця та матка, розвивалися та зміцнювалися протягом більш як ста років, перш ніж вони достатньо загартувалися, щоб народжувати дітей. Я мушу сказати тим, хто надто любить квапитися, «хай буде» сказано один раз і більше ніколи, що чоловік і жінка — не машини для виготовлення ковбас, а гормони — річ неймовірно складна, їх не можна виготовити так відразу, їх не купиш ані в аптеці, ані навіть у супермаркеті, їм потрібен час для того, щоб утворитися й належно розвинути. Перед народженням сифа прийшли у світ із невеликою різницею в часі спочатку каїн, а потім авель. Ми не можемо тут обминути увагою й не згадати про те, в якій глибокій тузі жила протягом такої великої кількості років родина адамова, без сусідів і без розваг, без дитини, яка повзала б від кухні й до світлиці, не знаючи інших відвідин, окрім відвідин господи, та й ті були надзвичайно рідкісними й короткочасними, перемежованими тривалими періодами відсутності, що тривали по п'ять, по десять, по п'ятнадцять, двадцять, а то й усі п'ятдесят років, тож неважко собі уявити, що самотні жителі земного раю вважали себе бідолашними сиротами, покинутими напризволяще в дрімучих хащах усесвіту, хоч вони й не змогли б нікому пояснити, що то означає бути сиротами та покинутими напризволяще. Щоправда, можливо, через день, а іноді й частіше адам казав еві, Ходімо спати, але рутинна подружніх розваг, ускладнена у випадку тих двох одноманітністю поз, спричиненою браком досвіду, виявилася не менш руйнівною, аніж вторгнення шашеля, який гризе й сточує дерев'яні стіни та стелю будинку. Якщо подивитися ззовні, то лише тонкі струминки порошу сиплються то там, то там із крихітних дірочок, загроза майже непомітна, але там,

усередині, процес відбувається зовсім інакше, й мине не так багато часу, як обвалиться будівля, що спочатку здавалася дуже міцною. Дехто вважає, що в таких ситуаціях народження дитини справляє благодійний ефект якщо не на силу статевого потягу, що є результатом набагато складніших хімічних процесів, аніж просто навчитися змінювати пелюшки, то принаймні на почуття, що також слід вважати неабияким досягненням. Що ж до господа та його спорадичних візитів, то перший з них мав на меті з'ясувати, чи адам та ева змогли облаштувати собі бодай скромний домашній затишок, другий — довідатися, чи вони набули хоча б якогось досвіду в житті на лоні земної природи, а третій — попередити їх, щоб не чекали його дуже скоро, бо він має намір зробити огляд інших райських куточків, яких було чимало в небесному просторі. І справді він повернувся набагато пізніше в той не відзначений в історичних літописах день, коли вигнав нещасливе подружжя з едемського саду за тяжкий злочин, який полягав у тому, що вони з'їли яблуко, зірване з дерева пізнання добра та зла. Той випадок, який спричинився до першого визначення доти такого нікому не відомого поняття, як прабатьківський гріх, так ніколи ніким і не був пояснений. По-перше, навіть найпримітивніший розум не матиме жодних труднощів у тому, аби зрозуміти, що знання завжди має перевагу над незнанням, а надто в таких делікатних матеріях, як ті, що мають стосунок до добра і зла, у яких кожен ризикує, сам того не усвідомлюючи, на віки вічні провалитися в пекло, яке тоді ще не було винайдене. По-друге, просто-таки волає до небес очевидна непередбачливість господа, бо якби він справді не хотів, щоб у нього викрали і з'їли те яблуко, то міг би легко цьому перешкодити, скажімо, міг би не посадити те дерево, або посадити його десь в іншому місці, або оточити його загорожею з колючого дроту. А по-третє, адам і ева відкрили, що вони голі, аж ніяк не тому, що порушили заборону господа. Адже голими-голісінькими вони вкладалися разом у постіль, і якщо господь жодного разу не помітив такої очевидної безсоромності, то винною в цьому була його та іноді невиліковна батьківська сліпота, яка перешкоджає нам помічати, що наші діти, зрештою, такі самі хороші або такі самі погані, як і всі інші.

Щодо порядку ведення розповіді. Перш ніж продовжити нашу сповнену глибокого змісту історію про каїна, у яку ми вторглися з небаченою зухвалістю, можливо, буде доцільним для того, щоб читач

не розгубився вдруге перед цілком анахронічним поглядом на реальність, запровадити певний критерій на хронологію подій. Тож почнімо з того, що спробуємо прояснити лукавий сумнів, який не може не виникнути щодо того, чи адам у свої сто тридцять років віку був спроможний народити дитину. На перший погляд, звичайно ж, не міг, якщо ми візьмемо до уваги ознаки плодючості, характерні для наших часів, та коли світ перебував ще на етапі свого глибокого дитинства, ці ж таки сто тридцять років були чимось не більшим як підлітковий вік, що в ньому будь-який казанова прагнув би перебувати. Крім того, не слід забувати, що адам дожив до дев'ятисот тридцятьох років, перш ніж померти незадовго до всесвітнього потопу в дні життя ламеха, батька ноя, майбутнього будівничого ковчега. Отже, він мав досить часу та дозвілля, щоб народити синів, про яких ми розповідаємо, й багатьох-багатьох інших, якби мав бажання. Як ми вже згадували, другим його сином, що прийшов у світ відразу після каїна, був авель, білявий і вродливий хлопець, який здобув велику ласку й пошану в господа, проте закінчив погано. Третього з адамових синів, як ми вже згадували, звали сифом, але ми не включили його до нашої розповіді, яку намагаємося викласти з усіма можливими подробицями, що характеризують сумлінного історика, а тому тут-таки з ним і попрощаємося, назвавши тільки його ім'я й нічого більше. Дехто схильний стверджувати, що саме в його голові виникла думка створити релігію, але на цю делікатну тему ми вже міркували в минулому й, як то вважають деякі зі знавців, зробили це з гідною осуду легковажністю й у таких термінах, які, вельми ймовірно, завдадуть нам шкоди не раніше ніж на одному із засідань страшного суду, де дістануть справедливий вирок усі душі, ті за надмір, інші за нестачу. Але тепер нас цікавить лише родина, в якій головує тато адам і головує вельми погано, адже його нема за що похвалити, бо коли дружина принесла йому заборонене яблуко з дерева пізнання добра й зла, то найперший із наших патріархів спочатку примусив дружину довго себе умовляти радше для власної втіхи, аніж із твердої переконаності, а потім таки погодився надкусити плід і проковтнути з нього шматочок, яким негайно й подавився, нагородивши всіх нас, своїх нащадків по чоловічій лінії, тим шматочком грішного яблука в горлі, який стримить там і який неможливо зрушити ані вгору, ані вниз. Також не бракує людей, котрі стверджують, що адам не зміг

проковтнути те фатальне яблуко, бо господь захопив їх обох зненацька, прагнучи довідатися, що ж там, зрештою, відбувається. Тому тепер, перш ніж наша розповідь утратить послідовність через надто пізню згадку про ту або ту важливу подію, згадаймо про один, можна сказати, потаємний візит, який господь зробив до едемського саду однієї гарячої літньої ночі. Як і зазвичай, адам і ева спали голими, лежачи поруч, не доторкаючись одне до одного, створюючи повчальний, але оманливий образ досконалої невинності. Вони не прокинулися, і господь не став їх будити. Він прийшов до них із наміром виправити одну недосконалість, якої припустився при виготовленні їхніх тіл, що, як він зовсім недавно помітив, завдавала серйозної шкоди красі його витворів, а йшлося, ви тільки собі уявіть, про відсутність пупа. Біла поверхня шкіри двох його дітей, яку лагідне сонце раю не могло покрити засмагою, здавалася надто голою, надто незахищеною, до певної міри безсоромною, якщо таке слово тоді вже існувало. Не гаючись, щоб вони не встигли прокинутися, бог простяг руку й легенько натиснув пучкою вказівного пальця на живіт адама, потім зробив нею швидкий обертальний рух, і посередині адамового живота з'явився пуп. Та сама операція, яку він здійснив над своєю, дала схожі результати, проте була й деяка відмінність — євин пуп вийшов у господа набагато кращим у тому, що стосувалося малюнка, контурів та делікатності складок. І то був останній раз, коли господь подивився на свої труди і сказав, що в нього вийшло добре.

Через п'ятдесят років і один день після того вдалого хірургічного втручання, з якого розпочалася нова естетична ера людського тіла під девізом, що відтепер усе в ньому піддається вдосконаленню, вибухнула катастрофа. Пролунав могутній удар грому, і перед мешканцями раю постав господь. Він з'явився вбраний не так, як завжди, мабуть за новою імператорською небесною модою, з потрійним вінцем на голові, стискаючи в руці скіпетр, немов важкого кия. Я господь, заволав він, я той, хто є. Едемський сад запав у мертву тишу, в ньому не чулося ані гудіння бодай однієї оси, ані гавкоту бодай однієї собаки, ані щебетання пташки, ані трубного крику слона. Лише згряя шпаків, що сиділа в гіллі густолистого оливкового дерева, яке росло там ще від часів закладання саду, злетіла вгору одним ривком, і їх були там сотні, якщо не тисячі, й вони майже затьмарили небо. Хто порушив мою заборону, хто зірвав яблуко з мого дерева, запитав бог,

спрямувавши на адама грізний сліпучий погляд, вираз рідко вживаний, але точніший за будь-який із тих, що вживаються часто. Бідолашний чоловік, охоплений розпачем, марно намагався проковтнути шматок яблука, який викривав його злочин і до того ж перекрив йому голос, що ніяк не міг вихопитися з горла. Відповідай мені, прогримів розлючений голос господи, який водночас погрозово розмахував своїм скіпетром. Тремтячи від страху й відчуваючи, яку провину складуть на нього нащадки, адам сказав, Жінка, яку ти мені дав, щоб я жив із нею, дала мені яблуко з цього дерева, і я його надкусив. Тоді господь обернувся до жінки й запитав у неї, Що ж ти наробила, нахабна безсоромнице, і вона відповіла, Змій мене ошукав, і я зірвала яблуко та скуштувала його, Не вигадуй, брехухо, зміїв у моєму раю немає, Господи, я й не стверджую, що в раю існують змії, а розповідаю тобі, що уві сні переді мною постав змії і каже мені, Чому це господь заборонив вам їсти яблука у своєму саду, а я відповіла йому, що це не так, що він нам заборонив їсти яблука лише з того дерева, яке стоїть у самому центрі раю і сказав нам, що ми помремо, якщо доторкнемося до того дерева, Змії не розмовляють, вони тільки сичать, промовив господь, Той, який з'явився мені уві сні, розмовляв, А що він сказав тобі ще, можна тебе запитати, поцікавився господь, намагаючись промовляти свої слова іронічним тоном, що ніяк не відповідав його небесній величі, Змій сказав, що ми не помремо, Он воно як, іронія господи ставала все помітнішою, Схоже, твій змії вважає, що знає значно більше, ніж я, Мені приснилося, господи, що ти не хочеш, аби ми з'їли той плід, бо тоді наші очі відкрилися б, і ми знали б, що таке добро і що таке зло, як ти це знаєш, господи, І що ж ти зробила, жінко пропаща, жінко легковажна, коли прокинулася з такого солодкого сну, Я пішла до дерева, з'їла яблуко й принесла яблуко також адамові, щоб і він його з'їв, Воно застрягло мені тут, промовив адам, показавши пальцем на горло, Дуже добре, сказав господь, відтепер ви матимете саме те, чого вам так захотілося, віднині закінчиться ваше безтурботне життя, ти, єво, не тільки страждатимеш від усіх незручностей вагітності, тебе не тільки нудитиме, ти муситимеш терпіти біль, коли в тебе народжуватимуться діти, а проте ти й далі відчуватимеш потяг до свого чоловіка, і тобі доведеться йому коритися, Бідолашна єво, твоя доля починається дуже сумно, сказала єва, Ти мусила подумати про це раніше, а щодо тебе, адаме, то земля буде проклята з твоєї вини,

й тобі доведеться докладати великих зусиль і йти на чималі жертви, щоб годуватися з неї протягом усього свого життя, вона родитиме тобі лише будяки й колючки, і тобі доведеться годуватися тільки травою, яка росте в полі, й лише проливши чимало відер поту, тобі пощастить домогтися, щоб вона тобі справді щось родила, жалюгідний адаме, ти утворений зі шматка землі й у землю одного дня повернешся.

Сказавши це, господь створив кілька звіриних шкур, щоб змогли прикрити свою голизну адам і ева, які по-змовницькому підморгнули одне одному, бо вже з першого дня знали, що вони голі, й навчилися добре користуватися з цього. І тоді господь сказав, Пізнавши, що таке добро й зло, чоловік став подібний до бога, тепер мені бракувало лише того, щоб ти зірвав яблуко також із дерева життя, щоб з'їсти його й жити вічно, мені не треба, щоб в одному всесвіті було двоє богів, а тому я проганяю тебе й твою жінку з едемського саду, біля воріт якого поставлю херувима-охоронця, озброєного вогненним мечем, який не дозволить заходити в нього нікому, а тепер забирайтеся звідси геть, я більш не бажаю бачити вас перед своїми очима. Тягнувши на плечах смердючі шкури, спотикаючись на кульгавих ногах, адам і ева здавалися двома орангутангами, які вперше піднялися на дві ноги. За брамою едемського саду земля була сухою, непривітною, господь не вдавався до перебільшення, коли погрожував адамові будяками та колючками. Як і тоді, коли сказав, що їхнє щасливе життя закінчилося.

2

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ